

הסוגיא השלושים וארבע – בשבתך בביתך (י ע"ב - יא ע"א)

משנה

בית שמאי אומרים: בערב כל אדם יטה ויקרא, ובבקר יעמוד, שנאמר: "ובשכבך ובקומך" (דברים ו ז). ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרכו, שנאמר: "ובלכתך בדרך" (שם). אם כן למה נאמר "ובשכבך ובקומך"? בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים. אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים. אמרו לו: כדי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל.

גמרא

- [1] בשלמא בית הלל קא מפרשי טעמייהו וטעמא דבית שמאי, אלא בית שמאי מאי טעמא לא אמרי כבית הלל? א. קשיא על בית שמאי ותירוץ
- [2] אמרי לך בית שמאי, אם כן נימא קרא בבקר ובערב. מאי בשכבך ובקומך? בשעת שכיבה – שכיבה ממש, ובשעת קימה – קימה ממש.
- [3] ובית שמאי, האי ובלכתך מאי עביד להו? ב. קשיא נוספת על בית שמאי ודרשה כתירוץ
- [4] ההוא מבעי להו, לכדתניא: בשבתך בביתך – פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך – פרט לחתן.
- [5] מכאן אמרו: הכונס את הבתולה פטור, ואת האלמנה חייב.
- [6] מאי משמע? ג. הערות לדרשה ודיון בה
- [7] אמר רב פפא: כי דרך. מה דרך רשות, אף כל רשות.
- [8] מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי?
- [9] אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכתך. מאי בשבתך ובלכתך? בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת, הא דמצוה, פטירת.
- [10] אי הכי, אפילו כונס את האלמנה נמי!
- [11] האי טריד והאי לא טריד.
- [12] אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי! וכי תימא הכי נמי, אלמא אמר רבי אדא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר, שנאמר: פארך חבוש עליך (יחזקאל כד ז)?

[13] התם טריד טרדא דמצוה, הכא טריד טרדא דרשות.

[14] ובית הלל, לאו ממילא שמעת מינה דבדרך נמי קרי?!

ד. יחסו של בית הלל לדרשה, גירסת כתב יד פירנצה-פנים

מסורת התלמוד

[4-3] ירושלמי ברכות א ו, ג ע"ב. [4] בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך פרט לחתן תוספתא ברכות א ג, עמ' 2; ירושלמי שם; בבלי ברכות טז ע"א-ע"ב; סוכה כה ע"ב. [5-13] בבלי ברכות טז ע"א-ע"ב; בבלי סוכה כה ע"ב. [5] השווה משנה ברכות ב ה. [10-13] השווה בבלי כתובות ו ע"ב. [12] אבל... פארך חבוש עליך בבלי מועד קטן טו ע"א; והשווה ירושלמי מועד קטן ג ה, פב ע"ד. [14] ראה בבלי סוכה כה ע"ב.

רש"י

יטה על צדו. בשכבך דרך שכיבה. יעמוד דכתיב ובקומך. כדרכו או בקימה או בשכיבה או בשיבה או מהלך. בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה לקמיה מפרש מאי משמע. ובלכתך בדרך פרט לחתן ואף על גב דחתן נמי עוסק במצוה הוא, אי לאו קרא יתירה לא נפקא לן מקרא קמא, דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא בהדיא, אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן מביתך וממעטינן מינה עוסק במלאכת מצוה דאיכא טרדא, אבל חתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא, שמחשב על עסק בתולים, אי לאו קרא יתירה, לא אתמעוט. הכונס את הבתולה פטור שטרוד במחשבת בעילת מצוה. מאי משמע פרט לעוסק במצוה. כי דרך בשבתך ובלכתך הוקשו לדרך. מי לא עסקינן כו' כלומר: מנלן דבדרך רשות להודא איירי קרא, הא קרא דרך סתמא כתיב, וממילא משתמע נמי מיניה דרך מצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי. אי משום טרדא דמחשבה פטרת ליה, אפילו טבעה ספינתו נמי. אלמה אמר רבי אבא כמו: למה אמר אף על פי שטרוד בצערו חייב בכל המצות חוץ מן התפילין, שנאמר בהם פאר ליחזקאל: פארך חבוש עליך וגו', וכיון דבעו פאר, ואבל מתגולל בצערו בעפר, אין זה פאר. טריד טרדא דמצוה וכיון דאנן מיעוט בעלמא דרשינן פרט לחתן, מסתיין אם ממעטת מיניה טרדא דמצוה. ובית הלל אמרי לך נהי נמי דקרא למדרש מיניה פרט לחתן אתא, ממילא שמע מינה בלכת דידך הוא דמחייבת, אלמא – בדרך נמי קרי.

תקציר הסוגיא

במשנה ברכות א ג מובאת מחלוקת בית שמאי ובית הלל בפירוש הפסוק "בשכבך ובקומך" (דברים ו ז), המקרא העומד ביסוד מצוות קריאת שמע בערב ובבוקר. לדעת בית שמאי "שכבך" ו"קומך" הן תנוחות, ולדעת בית הלל – זמנים. בית הלל דורשים את התנוחה הרצויה בקריאת שמע מן הביטוי "ובלכתך בדרך" שבאותו פסוק, שאותו הם מפרשים "כל אחד קורא כדרכו", דהיינו בתנוחה שבה הוא מוצא את עצמו כשמגיע זמן קריאת שמע.

הסוגיא שלנו ממשיכה את הדו־שיח בין הבתים שבמשנה. התלמוד מפרש שבית שמאי דחה את פירושו של בית הלל אשר לפיו "בשכבך ובקומך" הם זמנים, משום שמונחי הזמן הם "בוקר" ו"ערב", ולא "בשכבך" ו"בקומך" (חלק א). לעומת זאת, את ביטוי ה"תנוחה" של בית הלל, "ובלכתך בדרך", מפרשים בית שמאי כחלק מן המכלול "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", שאותו הם דורשים למעט חתן ועוסק במצווה (חלק ב). בפיסקא [5] מובאת ברייתא המסיקה מן הדרשות של בית שמאי שבחלק ב, ש"הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב". רב פפא מסביר שרק חתן הדומה לעוסק במצווה פטור משום ששני הפטורים הוקשו זה לזה, והגמרא מסבירה שכדי להיות פטור צריך גם "טרדה" וגם "מצוה", ולכן רק הכונס את הבתולה, הטרוד במצווה, פטור. הגירסה שאותה אימצנו כאן, זו של כתב יד פירנצה, מסתיימת בפיסקא [14], שלפיה גם בית הלל מסכימים לדרשות שבחלק ב, הממעטות חתן ועוסק במצווה, והדרשה של בית הלל במשנה, שלפיה "ובלכתך בדרך" בא לרבות כל תנוחה שבה הקורא מוצא את עצמו, נלמדת דרך אגב ממיעוטים אלו: אלו פטורים, ואילו ההולך בדרך, קורא כדרכו.

עמדתו של אברהם וייס בנוגע לסוגיא אומצה בפירוש. הוא מסביר שהסוגיא המקורית כאן כללה רק את הפיסקאות [1-2] ר [4], שלהן מקבילה בירושלמי ברכות א ו, ג ע"ב. לפי סוגיא מקורית זו, רק בית שמאי פוטרים את החתן והעוסק במצווה על סמך פסוקים אלו. פיסקאות [5-13], אשר לפיהן דרשות אלו הן דברי הכל, הועברו מבבלי ברכות טז ע"א-ע"ב (משם הועברו גם לבבלי סוכה כה ע"א). הנחת היסוד של הסוגיא המועברת היא שדרשות אלו הן לדברי הכל, ולכן, לאחר העברת הפיסקאות האמורות מברכות טז ע"א-ע"ב, היה צורך להוסיף את פיסקא [14], כדי לפתור את הסתירה שבין פיסקאות [1-4] לבין פיסקא [5]. לפי פיסקא [14] אין דרשת בית הלל שבמשנה דרשה של ממש, אלא נלמדת אגב הדרשה העיקרית המשותפת לשני הבתים, בעניין חתן ועוסק במצווה.

נושאים נוספים הנידונים בפירוש הם שינויי הנוסח בעניין דרשת החתן והעוסק במצווה שבעדי הנוסח השונים של פיסקא [4], וכן מקורה ומשמעה המקורי של הברייתא שב- [5]: "מכאן אמרו: הכונס את הבתולה פטור, ואת האלמנה חייב".

מבנה הסוגיא ומהלכה

סוגיא זו הינה המשך למשא ומתן התנאי המוצע במשנה. במשנה טוען בית שמאי שהמילים "בשכבך ובקומך" מתייחסות לתנוחה, ואילו בית הלל טוען שמילים אלו מתייחסות לשעה. לדעת בית הלל ניתן ללמוד על התנוחה הראויה לקריאת שמע מן המילים "ובלכתך בדרך", שמהן משתמע שכל אדם קורא כדרכו. בסוגיא התלמודית שואלים מה לומד בית שמאי ממילים אלו, ומובאת דרשה אחרת, הממעטת עוסק במצווה וחתן, מן המילים "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך" [4]. וכיוצא בזה במקבילה בירושלמי ברכות א ו, ג ע"ב:

הא דבית הלל מקיימין תרין קריא. ¹ מה מקיימין דבית שמאי בשבתך בביתך ובלכתך בדרך? בשבתך בביתך פרט לעוסקים במצות, ובלכתך בדרך פרט לחתנים.

1 על כך העיר לי מו"ר ש"י פרידמן: "טעמייהו וטעמא דבית שמאי שבבבלי, מקבילים ל"תרין קריא" שבירושלמי. ובאמת, המילה 'טעמא' מכוונת תכופות לפסוק הכתוב במקרא (עיין ז' בכר, ערכי מדרש, עמ' 45 בסופו, ועמ' 195 ד"ה אפי' ד"ה השימוש). אולם בבבלי, לפני שניגשו לשאלה כיצד פירשו בית שמאי ובלכתך בדרך, העלו שאלה אחרת של 'טעם', וכאן טעמא = סיבה: 'בית שמאי מאי טעמא לא אמרי כבית הלל'. " עד כאן לשונו.

נראה שמדובר במסורת ארץ ישראלית תנאית, שייחסה את הדרשה בעניין העוסק במצווה והחתן לבית שמאי דווקא, וכתחליף לדרשת בית הלל "כל אדם קורא כדרכו", שהרי גם בתוספתא ברכות א ג, עמ' 2 מובאת דרשה זו:

החתנים וכל העסוקין במצות פטורין מן קרית שמע ומן התפלה, שנ': בשבתך ביתך (דברים ו ז), פרט לעסוקים במצות. ובלכתך בדרך (שם), פרט לחתנים.

הפטור של החתן נידון שוב בתוספתא ברכות ב י, עמ' 8 כפי שהוא נידון במשנה ברכות ב ה. הבאת הדרשה בפרק א של התוספתא במסגרת הדיון במחלוקת בית שמאי ובית הלל בעניין התנוחה של קריאת שמע (ראה תוספתא ברכות א ד, עמ' 2) מובנת רק מתוך הנחה שדרשה זו היא דרשה חלופית של בית שמאי לדרשת בית הלל: "כל אדם קורא כדרכו". בעל הסוגיא שלנו מושפע אפוא בתחילת הסוגיא ממסורת ארץ ישראלית תנאית.

וכבר הראה אברהם וייס² שהסוגיא המקורית אצלנו הסתיימה בנקודה זו [4] וההמשך [5-13] מיובא מדף טז ע"א-ע"ב, ושם מתייחסים לאותה דרשה: "בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצווה; ובלכתך בדרך, פרט לחתן" כדברי הכל ולא כדרשה של בית שמאי, כפי שמוכיחים ה"מכאן אמרו" [5] והעובדה שרב פפא נושא ונותן בה כאילו היא אליבא דהלכתא (7-6), וכן ההמשך).

פיסקאות [5-13] הועברו בשלב מאוחר יותר מברכות טז ע"א-ע"ב לסוגיא שלנו, ומשם גם לסוכה כה ע"א, ושם התפתח הדיון באופן אחר. העברת פיסקאות אלו לסוגיא שלנו יצרה בעיה למעביר, שהרי מן הסוגיא המקורית שלנו ומן המסורת הארץ ישראלית הקדומה משתמע שדרשה זו אינה אלא אליבא דבית שמאי, ומדוע אפוא מתייחסים אליה ב-[5-13] כאילו היא דברי הכל? לשם כך הוסיף בעל הגמרא המאוחר שלנו את פיסקא [14]: "ובית הלל, לאו ממילא שמעת מינה דבדרך נמי קרי?",³ כלומר בית הלל מסכים אף הוא לדרשה שהוצגה בתחילת הסוגיא כדרשה של בית שמאי, אבל אגב אורחא יוצא לו שניתן לקרוא בדרך, שהרי החתן אינו קורא, אבל מי שנמצא "בלכתך בדרך", קורא.

2 א' וייס, התלמוד הבבלי בהתהוותו הספרותית, חלק שני – הסוגיא (כתבי המכון למדעי היהדות בורשה 2-viii, ורשה 1939), עמ' 101. אני מודה למור"ר ש"י פרידמן שהפנה את תשומת לבי לספר זה. ואף רב שרירא גאון בתשובה (אוצר הגאונים ברכות, התשובות, עמ' 24, סימן מה) מצטט את הסוגיא שלנו עד סוף פיסקא [4] בלבד. ואלו דברי מור"ר בנידון: "רב שרירא גאון הביא את לשון הסוגיא ללא הלשון מסוגיית פרק ב, ומוכח שהיתה לפניו גירסת התלמוד מלפני שהועברה סוגיא זו לכאן, ומבנה סוגייתנו לפי גירסתו כמבנה סוגיית הירושלמי המקבילה. זו גירסת רב שרירא גאון, כפי שהובאה בתשובתו: 'בשלמא בית הלל קא מפרשי טימיהו וטעמא דבית שמאי, אילא בית שמאי מאי טעמיהו? או סלקא דעת' כי דקאמרי בית הלל ליכתוב רחמי' בשכיבה וקיימה, מאי ובשכבך ובקומך? שמע מינה שכיבה ממש. ובית שמאי האיי ובלכתך בדרך מאי דרשו ביה? ההוא מיבעי לי פרט לחתן, ודומה שכך גרס ותו לא. ובאמת בהמשך ממשיך ישר מן הסוגיא הבאה: תנו רבנן. ומכאן יש להבין כיצד פירש פרט לחתן, שאינו יכול ללכת בדרך... רב שרירא גאון פירש: 'פרט לחתן. כלומר, בשעה שאתה יכול להלך בדרך חייב אתה בקרית שמעא, ובשעה שאינך יכול להלך בדרך, בזמן שאתה חתן, פטירת'. ומוכח מפירוש זה שלא גרס את סוגיית טז ע"א כאן. ופירש טעם פשוט, התקף בין חתן שנשא בתולה ובין חתן שנשא אלמנה." עד כאן לשון מור"ר. אך ראה מה שכתבנו להלן בעיוני הפירוש לפיסקא [5], שטעם זה תקף לדעת בעל ה"מכאן אמרו" דווקא בתולה, ולא באלמנה.

3 המושך למגמה זו של בעל הגמרא המאוחר שלנו מצאנו בגירסאות כתב יד פריז והדפוסים לפיסקא [14]. כתב יד פריז גורס (וכיוצא בו בכתב יד פירנצה-גיליון): "ובית הלל: כתי' בשבתך בביתך וכת' ובלכתך בדרך. בשבתך בביתך, פרט לחתן, והוא הדין לעוסק במצוה פטור מן המצוה. דחתן מאי טעמ' פטור? דבמצוה קא עסיק. הכא נמי לא שניא. ובלכתך בדרך, כדאמרן: כל אדם קורין כדרכו. ובית שמאי: שפיר קאמרי בית הלל! דמאי שניא חתן [ד]פטור? דעסיק במצוה! העוסק במצוה היינו הוא. ובלכתך מאי עביד ליה? ובית שמאי, ההוא לאפוקי שלוחי מצוה. ובית הלל: שלוחי מצוה חייבין. דלאו מי אמרת פרט לעוסק במצוה? טעמא דעסיק במצוה, אבל שליח, דאכתי במצוה גופיה לא עסיק, חייב. ובלכתך בדרך למה לי? ש"מ לכל אדם קורין כדרכו הוא דאתא." גירסת זו היא ניסיון להכניס לתוך הסוגיא גם תכנים מן הסוגיא בסוכה כה ע"א, שכאמור, התפתחה באופן עצמאי. גירסת הדפוסים: "וב"ש ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה, וב"ה אמרי ממילא ש"מ דאפילו בדרך נמי קרי", היא ניסיון להכניס טעם של הסוגיא בסוכה כה ע"א לתוך הסוגיא שלנו, ניסיון שאינו עולה יפה, שהרי בית שמאי דיבר עד כה, ואין טעם לחזור ולומר "ובית שמאי", ודברי בית הלל בהמשך מתעלמים מדרשת בית שמאי "פרט לשלוחי מצוה", ובצדק מחק הב"ח מילים אלו, מה שהחזיר את הדברים לגירסת הבסיסת של כתב יד פירנצה-פנים.

עיוני פירוש

[4] בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך, פרט לחתן

כך בכל העדים כאן פרט לכתב יד פריז, המצטט את הברייתא בפרפרזה, וגורס במקום "ובית שמאי, האי ובלכתך מאי עביד להו? ההוא מבעי להו, לכדתניא: בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך, פרט לחתן", כדלהלן:

ובית שמיי, הא כתי' בשבתך בביתך ובלכתך בדרך? ההוא פרט לחתן פרט לעוסק במצוה הוא דאתא.

פרפרזה זו אינה מציינת איזה ביטוי מקראי בא למעט חתן ואיזה בא למעט עוסק במצוה, וזאת משום שנחלקו המקורות בעניין. העדים בסוגיא שלנו גורסים "בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך פרט לחתן", ובדומה לכך בכתבי היד של התוספתא ברכות א ג, עמ' 2: "בשבתך בביתך פרט לעוסקים במצות, ובלכתך בדרך פרט לחתנים", וכיוצא בזה בירושלמי ברכות א ג, ג ע"ב, וכן ברוב כתבי היד בסוגיות בברכות טז ע"א-ע"ב וסוכה כה ע"א. אבל בכתב יד פריז להלן טז ע"א-ע"ב: "בשבתך בביתך פרט לחתן, ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה", וכיוצא בזה בכתב יד לונדון לסוכה כה ע"א: "בשבתך בביתך פרט לחתן, ובלכתך בדרך פרט לשלוחי מצוה". ע"צ מלמד⁴ מעדיף את הנוסח האחרון, והוא מפרש שהמיעוט הוא מן הסיומת "ך" במילים "בשבתך" ו"בלכתך". כפי שמפורש בסוגיא שלנו, שהעוסק במצוה אינו הולך בדרך לצורך עצמו, כך אין החתן יושב בבית לצורך עצמו. אך יותר נראה שגירסת רוב הספרים היא הגירסא המקורית, כפי שטוענים גינצבורג⁵ וליברמן.⁶ העוסק במצוה אינו יושב בטל בביתו, ואילו החתן אסור לו ללכת בדרך, ועליו לשמח את אשתו.⁷ וראה להלן, עיוני הפירוש לפיסקא [5], הוכחה לגירסא זו.

[5] מכאן אמרו: הכונס את הבתולה פטור, ואת האלמנה חייב

בריייתא זו מופיעה רק בסוגיא שלנו בבבלי ובמקבילותיה. כשלעצמה אין היא מעוררת כל קושי, אך בהקשר הנוכחי היא תמוהה, שהרי לכאורה אין על סמך מדרש ההלכה בסיס להבחנה בין חתן הכונס בתולה לזה הכונס אלמנה. מצוות פרייה ורבייה מוטלת על החתן (ראה משנה יבמות ו' א), ואם לא קיים את המצווה הרי הוא בגדר עוסק במצווה שפטור מן המצווה, בין אשתו בתולה בין אלמנה. וזהו קושיית התלמוד בסמוך "אי הכי אלמנה נמי", ושם תירצו שהדבר תלוי בטרדא דמצוה דווקא, ובבעילת אלמנה אין טרדה. אך לפי הדרשה עצמה אין עניין טרדה לכאן: לפי גירסת המיעוט בדרשה (ראה לעיל, עיוני הפירוש לפיסקא [4]) פטור החתן מקריאת שמע משום שהוא אינו יושב בטל בבית אלא עוסק במצווה, ולפי גירסת רוב הספרים הוא פטור משום שאסור לו לצאת מן הבית, שהרי הוא מצווה לשמח את אשתו. ואם בעוסק במצווה עסקינן, הרי אין לחלק בין רווק הכונס בתולה לבין זה הכונס אלמנה, שהרי שניהם מצווים בפרייה ורבייה. ואם נובע הפטור מזה שעליו לשמח את אשתו ולא "ללכת בדרך", לכאורה הוא הדין גם בבעל אלמנה, שהרי בתוספתא כתובות א א, עמ' 56 שנוי:

מפני מה אמרו אלמנה ליום החמשי? שאם נושא אותה באחד מכל ימות השבת, מניחה והולך למלאכתו. התקינו שיהא נושא אותה בחמשי, שיהא בטיל שלשה ימים, חמשי בשבת וערב שבת ושבת, שלשה ימי בטילה, נמצא שמח עמה שלשה ימים.

4 ע"צ מלמד, מדרשי הלכה של התנאים בתלמוד הבבלי, עמ' 398, סימן כז. לדעתו החליפו ברוב העדים את הדרשות כדי לסמוך את ה"מכאן אמרו" לדרשה בעניין החתן.

5 פירושים וחדושים בירושלמי א, עמ' 143.

6 תוספתא כפשוטה א, עמ' 4.

7 תוספתא כפשוטה שם, בשם רב שרירא גאון. וראה תוספתא כפשוטה ו, עמ' 188-189, ולהלן מיד בסמוך. אפשר שהגירסא המשנית הושפעה ממשקנת הסוגיא שלנו על פי כתב יד פריז (ראה לעיל, הערה 3), הדורשת את הלשון "ובלכתך בדרך" אליבא דבית שמאי בסופו של דבר כאילו הוא מוסב על שלוחי מצוה.

וכיוצא בזה בירושלמי כתובות א א, כה ע"א, ובבבלי כתובות ה ע"א.

אך האמת היא שהראשונים נחלקו בשאלה אם תיקנו שהכונס את האלמנה חייב להישאר בביתו לשמח את אשתו, או שמא תיקנו שהאלמנה תינשא ליום החמישי כי ידעו שאילולא כן לא יישאר החתן בביתו, ורצו שממילא ייווצר מצב שבו הוא יישאר בביתו כדי לשמח את אשתו.⁸ ונראה שבעל הברייתא וכן מי שהיה אחראי להצמדת הברייתא לדרשה בלשון "מכאן אמרו" סוברים בפשטות שרק הנושא בתולה חייב להישאר בביתו כדי לשמחה, והוא כשיטת המאירי בכתובות ה ע"א.⁹ ומכאן ראייה לכך שהדרשה המקורית היא כגירסת רוב העדים: "בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך פרט לחתן", שהרי אם ממעטים את החתן על סמך "בשבתך בביתך", אזי אין טעם להבחין בין בתולה לאלמנה.

[11-10] אי הכי, אפילו כונס את האלמנה נמי! האי טריד והאי לא טריד

בניגוד לבעל ה"מכאן אמרו",¹⁰ סבור בעל הסוגיא כאן¹¹ שהמצווה להישאר בבית ולשמח את הכלה מוטלת גם על הנושא אלמנה, והיא שיטת רוב הראשונים בכתובות ה ע"א.¹² לכן הקשה "אי הכי אפילו אלמנה נמי", ותירץ שהפטור מקריאת שמע תלוי בטרדא דמצוה. וכך יוצא גם מפשטות המשנה ברכות ב ה: "חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון עד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה". הרי שאין הדבר תלוי במצוות שימות הכלה אלא בטרדה דמצוה, ונותנים לחתן פטור של ארבעה לילות עד שיעשה מעשה ושוב לא ייטרד. וטרדה זו אינה אלא בבתולה.

[13-12] אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי! וכי תימא הכי נמי, אלמא אמר רבי אדא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר שנאמר פארך חבוש עליך (יחזקאל כד יז)?

קושיא זו אינה מובנת כל צורכה בהקשרה הנוכחי (והוא הדין בהקשרה המקורי בדף טז ע"א-ע"ב). הרי אין בהכרח סיבה להשוות בין טרדת החתן, דהיינו המתח הנפשי והעצבנות הנובעים מכך שטרם בעל בתולה, לבין טרדת האבל, שאינו שרוי במתח נפשי אלא בעצב. אך מלבד בסוגיא שלנו ומקבילותיה בברכות טז ע"א-ע"ב ובסוכה כה ע"א, עולה ענין טרדת החתן הבוטל בתולה והפטור שלו מקריאת שמע גם בכתובות ו ע"ב, ושם מניחים שטרדת החתן לפני הבעילה הראשונה גדולה מזו של האבל ומי שטבעה ספינתו בים, ואין משווים אלא בין טרדת החתן בערב שבת אליבא דמאן דאמר אין בועלים בתחילה בשבת, הטרוד מכך שלא הצליח לבעול עדיין, לבין האבל ומי שטבעה ספינתו בים. המשותף לשלושה מקרים אלה הוא, שהטרוד שרוי בעל כורחו במצב של חוסר מעש ושליטה. ודומה שהסוגיא בברכות טז ע"א-ע"ב ומקבילותיה לקחו את ענין הטרדה מן הסוגיא ההיא. לאחר שנקבע שם שאליבא דאביי פטור מי שטרוד משום שלא הצליח לבעול אף על פי שאין באפשרותו לבעול, מקריאת שמע, והקשו עליו מן האבל וממי שטבעה ספינתו בים, שאל בעל הסוגיא בדף טז ע"א-ע"ב את הקושיא משם, אך לא טרח להבחין בין סוגי הטרדה השונים של החתן.

8 ראה תוספתא כפשוטה ו, עמ' 188-189, וציונים שם.

9 ראה מובאה ודיון בתוספתא כפשוטה ו, עמ' 189.

10 ראה לעיל, עיוני הפירוש לפיסקא [5].

11 למעשה מדובר בבעל הסוגיא להלן, טז ע"א-ע"ב, סוגיא שהועברה לכאן כלשונה. ראה לעיל, מדור "מבנה הסוגיא ומהלכה".

12 ראה ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה ו, עמ' 188-189.